

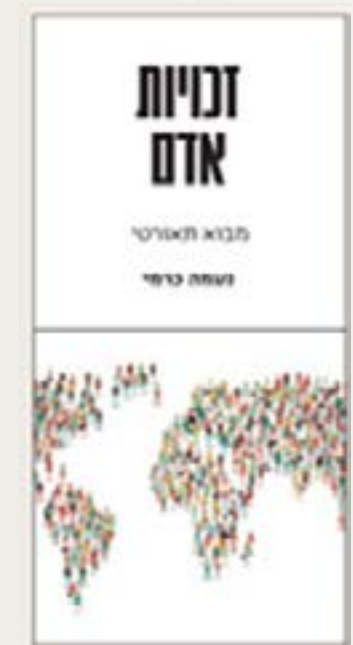
עמה כרמי "זכויות אדם: מבוא תיאורטי"

נעמה כרמי "זכויות אדם: מבוא תיאורטי", הוצאת רסלינג - 2018, 260 עמ'.

אין לך משפטן ישראלי שלא עסק ב-'זכויות האדם'. חוק 'כבוד האדם וחירותו' שחוקק בשנת 1992, הוא אולי החוק השנוי ביותר במחלוקת בציבוריות הישראלית. יש הרואים בו את פסגת החקיקה הישראלית, ויש שרואים בו, ובעיקר בדרך בה התקבל ופורשן ע"י בג"ץ, מחטף פראי ולא מהוגן. אלו ואלו מכירים אותו היטב, והשיח הפומבי על 'זכויות אדם' והשלכותיהן לוהט תמיד.

המחברת הרואה עצמה בעיקר כפילוסופית ולא כמשפטנית סבורה כי שלא בצדק נוכסו זכויות האדם לשיח המשפטי. לשיטתה, מדובר בראש ובראשונה בשאלות מוסריות-פילוסופיות. המשפטנים מעניקים להן לבוש טכני משפטי, אך השיח באשר להן צריך להיות מבוסס על אדנים פילוסופיים ברורים. רק כאשר משוכנעים אנו כפילוסופים שיש מקום לזכויות אדם, צריכים המשפטנים להתערב ולרדת לפרטים.

ספרה הוא לכן בראש ובראשונה מבוא תיאורטי פילוסופי לזכויות אדם. בחלק הראשון היא עוסקת בעיקר בהתפתחות הרעיון של זכויות האדם. מעניינת העובדה שבתחילת הדרך דובר על 'זכויות

טבעיות' שמקורן אלוהי. עם השנים כשירדה קרנה של האלוהות כמקור לזכויות, הועדפה הגישה הרואה בכך זכויות אדם באשר הוא אדם.

החלק השני עוסק בזכויות אדם ספציפיות ובעיקר באלו הנחשבות כיסודיות יותר. אלו הן החירות, השוויון, כבוד האדם, וכמובן הזכות לחיים. החלק השלישי עוסק בהגנה המשפטית על זכויות האדם. אחרי ככלות הכל, המשפטנים הם אלו האמונים על יישום התיאוריה, ולא הפילוסופים. ממילא אפילו ספר פילוסופי חייב להתייחס לדרך המעשית לשמירה על אותן זכויות.

המחברת מסבירה בצורה בהירה ושווה לכל נפש את עיקרי השאלות והמחלוקות בסוגיה. היא מתארת את שלוש השכבות ההיסטוריות בהתפתחות מה שמכונה 'זכויות האדם'. הדור הראשון עסק בזכויות האזרחיות והפוליטיות הקלאסיות. אלו עסקו בחיים בשוויון ובחירות על נגרותיהן כגון חופש הביטוי, חופש הדת, חופש הכינוס, חופש ההפגנה, איסור אפליה ועוד. כנגד זכויות הדור הראשון נטען שאין ערך לזכויות אלו כאשר אין לבעליהן אוכל לפיו ומחסה לגופו. הדור השני של הזכויות עוסק לכן בזכויות כלכליות וחברתיות. אלו כוללות את הזכות לתזונה נאותה, טיפול רפואי הולם, קורת גג ומחסה, חינוך סביר, ועוד. הדור השלישי עוסק במה שמכונה 'זכויות של קבוצות'. דהיינו, זכות קהלים

שונים לשמירה על ייחודם, ובראש ובראשונה זכות להגדרה עצמית.

הספר עוסק רבות בהתנגשות בין הזכויות והדורות השונים. בראש ובראשונה, המתח הבלתי נפתר בין החירות לשוויון. כל הוגי הדעות מסכימים שלמרות שגם החירות וגם השוויון הם ערכים טובים וראויים, הם באים לעיתים אחד על חשבון השני. מדיניות כלכלית ליברלית פוגעת בשוויון לטובת החירות. כל חוקי המיסוי הפרוגרסיביים פוגעים בחירות לטובת השוויון. אפילו דיני התנועה

ה ספר עוסק רבות בהתנגשות בין הזכויות והדורות השונים. בראש ובראשונה, המתח הבלתי נפתר בין החירות לשוויון.

כ ל הוגי הדעות מסכימים שלמרות שגם החירות וגם השוויון הם ערכים טובים וראויים, הם באים לעיתים אחד על חשבון השני.

הדורשים חגירת חגורות בטיחות וחבישת קסדה פוגעים בחירות לטובת אינטרס ציבורי כלשהו. חילוקי דעות מרים שוררים בין המלומדים העוסקים בנושא. ידועה דעתו של מילטון פרידמן שטען כי "מי שמעדיף שוויון על חירות, לא יזכה לא בחירות ולא בשוויון, ומי שמעדיף חירות על שוויון, יהיו לו שניהם". מהצד השני טענו לא מעט מלומדים סוציאליסטיים כי "הקניין הפרטי הוא גזל". הפתרון המשפטי המקובל הוא כמובן המונח 'איזון', אולם מהו האיזון הראוי?

כרמי גם עוסקת בהתנגשות 'דורות הזכויות'. אנו יכולים לדבר על זכויות כלכליות וחברתיות, אך מה נעשה כשאלו מתנגשים בזכויות הקלאסיות של החירות והשוויון? במיוחד כשאין הסכמה לתחום של אותן זכויות חברתיות. מהו למשל 'סף הרווחה' המינימלית שראוי שכל אזרח/ית יקבלו? מהי קורת הגג המינימלית? והאם זו נמדדת במטרים? או בדרך אחרת? ובעיקר מאיפה ועל חשבון מי יבוא המקור למימוןם?

כאשר עוסקים אנו בדור 'השלישי' של הזכויות, מסתבכת השאלה. האם יש להכיר בזכויות של קבוצות תרבותיות הפוגעות בזכויות יסוד של יחידים בהם? מה נאמר על קבוצה תרבותית שנוהגת בה פוליגמיה? או

מילת נשים? האם יש לקבוצה זכות לעמוד על מנהגיה?

מעבר לאלו עוסקת כרמי בשלל השאלות המשניות המלוות לעיסוק בזכויות האדם. האם אלו זכויות מוחלטות? האם אלו אוניברסליות? האם אפשר להבדיל בין זכויות נגטיביות (לא תיפגע החירות) לבין הפוזיטיביות? (על המדינה לתת תשתית בה החירות תיושם), ועוד רבות.

הספר כתוב בצורה פשוטה ומובנת לכל קהל משכיל. אין צורך להיות משפטן או פילוסוף כדי לקרוא בו. דומה שיתאים אפילו כספר לימוד לתלמידי תיכון מצטיינים. אין עודף של ספרי עיון המכוונים לקהל הכללי בישראל, כך שיש לברך על כל חיבור מסוג זה היוצא לאור.

כ אשר עוסקים אנו בדור 'השלישי' של הזכויות, מסתבכת השאלה. האם יש להכיר בזכויות של קבוצות תרבותיות הפוגעות בזכויות יסוד של יחידים בהם? מה נאמר על קבוצה תרבותית שנוהגת בה פוליגמיה? או מילת נשים? האם יש לקבוצה זכות לעמוד על מנהגיה?

חיסרון אחד ישנו בספר. יש להתפלא על דיון בעברית על זכויות אדם שאין בו כמעט מקורות יהודיים. אפילו התנ"ך לא מוזכר בו כמעט, שלא לדבר על המשפט העברי שעסק ועוסק רבות בנושאים קרובים. הרבה לפני המשפט המודרני עסקה ההלכה בשאלות רלוונטיות לתחום. כבר בימי הביניים יש פוסקים רבים הדנים בשאלה המכונה כיום 'עריצות הרוב' מול זכויות היחיד (הבולט בהתנגדות לדעת הרוב היה רבנו תם - רבי יעקב בן מאיר שחי לערך 1171-1100). הרבה מההוגים הראשונים בתחום הושפעו רבות מהתנ"ך ומהרעיונות בו. אחד המנסחים העיקריים של ההכרזה האוניברסלית בדבר זכויות האדם, היה המשפטן הצרפתי, יהודה רנה קאסן, שראה את היהדות כמקור להשראה. נכון הוא שהשיח במקורות היהודיים הוא יותר שיח של ערכים וחובות, אך מוזר שהמחברת לא התייחסה אליו כלל בספרה.

המחברת ד"ר נעמה כרמי היא ד"ר לפילוסופיה המתמחה בפילוסופיה פוליטית ובזכויות אדם, פעילה במספר אירגוני זכויות אדם, ובעברה אף הייתה יו"ר האגודה לזכויות האזרח בישראל. אין ספק שהתמחותה האקדמית והמעשית תרמה לספר.

מומלץ לכל אלה שמבקשים מבוא תיאורטי ראשוני לשאלת זכויות האדם.